

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Снежина Любозарова Димитрова – доцент в катедра „Англицистика и американистика“, ФКНФ, СУ „Св. Климент Охридски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'

в област на висше образование 2. Хуманитарни науки

професионално направление 2.1 Филология

докторска програма Германски езици: английски език

Автор: Бистра Димитрова Поповска – докторантка на самостоятелна подготовка към катедра „Английска филология“

Тема: „Ударението в сложни съществителни и фразовото ударение в английски и български език“

Научен ръководител: доц. д-р Снежина Любозарова Димитрова – СУ „Св. Климент Охридски“

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33 - 4898 от 08.10.2020 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски" съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Ударението в сложни съществителни и фразовото ударение в английски и български език“ за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1 Филология, докторска програма Германски езици: английски език. Автор на дисертационния труд е Бистра Димитрова Поповска – докторант на самостоятелна подготовка към катедра „Английска филология“ .

Представеният комплект материали на хартиен и електронен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи: молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд; автобиография в европейски формат; протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд; декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи; дисертационен труд; автореферат; списък на научните публикации по темата на дисертацията; копия на научните публикации. Докторантката е приложила 4 броя публикации

(една от които – в съавторство), за едната от които е представила уверение, че е приета за печат.

2. Кратки биографични данни за докторанта

От 2006 г. до момента Бистра Димитрова Поповска е асистент по английски език в катедра „Английска филология“ на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, където преподава английска фонетика на бакалаври от специалности английска филология, приложна лингвистика, лингвистика с информационни технологии, както и от други филологически и хибридни специалности. Преподавала е бизнес английски език във Факултета по икономически и социални науки на ПУ. Работи и като преподавател, преводач и езиков консултант към Търговско-промишлена камара – гр. Пловдив.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

В дисертацията си Б. Поповска си поставя за цел да изследва в съпоставителен план един актуален, но недостатъчно проучен до момента проблем, а именно акцентните модели, характерни за сложни съществителни и фрази, които следват модела прилагателно име + съществително име в английски и български език. Докато в английския език акцентните характеристики на сложните съществителни от типа *blackboard* и съответстващите им фрази (свободни словосъчетания) от типа *black board* са сравнително добре изследвани, в българската фонетична и фонологична литература акцентуването както в сложни съществителни от типа *чернозем*, така и в съпоставка с фрази от типа *черна земя* е проучено недостатъчно. В речта на българи, изучаващи английски език, до настоящия момент не е изследвано нито акцентуването (позицията на ударението) в такива съществителни и фрази, нито акустичните корелати и перцепцията му. Този проблем е особено актуален, тъй като коректното поставяне на ударението в такива случаи в английски има важна смислоразличителна функция. В допълнение, въпросът за акустичните корелати и перцепцията на ударението сам по себе си продължава да привлича вниманието на учените поради комплексния характер на явлениято и невъзможността елементите на перцептивната изтъкнатост да бъдат изолирани и изучавани поотделно. В конкретния случай както в български, така и в английската реч на българи, изучаващи английски език, тези въпроси са много слабо изследвани.

4. Познаване на проблема

Докторантката е добре запозната със същността на изследваната научна проблематика благодарение както на библиографската си осведоменост, така и на собствения си опит като преподавател по английски език и английска фонетика. Тя се ориентира добре в богатата научна литература на различни езици, публикувана в избраната от нея научна област. Библиографията към дисертацията включва над 120 заглавия, от които 42 са на български и 82 - на чужд (предимно на английски) език. В текста обаче има и цитирани автори, които липсват в библиографията (виж напр. стр. 55, 57-58, 60, 77 и др.), като някои от липсващите автори и публикации са ключови (напр. Пенчев 1993, стр. 68 и следв.). Има и случаи на неточно предаване на български език на имена на учени (напр. Лехисте (стр. 12-13), Хейс (стр. 34) и др.). Акцентуването на английските сложни съществителни и фрази е изследвано доста обстойно и докторантката е направила добър опит да събере и обобщи най-съществената част от съществуващата научна литература по въпроса. В обзорната част от дисертацията обаче се отделя твърде голямо внимание на популярни учебници по английска фонетика (напр. Колинс и Мейс (2003) – стр. 47-52) за сметка на специализирани научни разработки по темата, които са засегнати по-схематично (напр. Гигрих 2004, 2006, 2009).

5. Методика на изследването

Избраната от докторантката методика на изследване позволява постигането на поставените цели и получаването на адекватни отговори на задачите, формулирани в дисертационния труд. Като основен метод на изследване Б. Поповска прилага съпоставителния анализ, за целите на който събира корпус от около 2000 английски и 1400 български сложни съществителни имена по модела прилагателно + съществително. От този корпус са подбрани езиковите единици, използвани в експеримента за продукция и перцепция на ударение.

В допълнение, акустичният анализ на част от експерименталните стимули, направен с помощта на специализиран софтуер за акустична обработка на звук, позволява на Б. Поповска да търси отговор на въпросите, свързани с корелатите на ударението в сложни съществителни и фрази в английски и български език.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е добре структуриран и балансиран. Теоретичната част включва 5 глави (общо 77 страници), а практическата част се състои от две глави (общо 85 страници).

В увода се обосновава изборът на темата, представени са обектът и предметът на научното изследване, теоретичната и практическата цел на работата, поставени са задачите за осъществяване на поставените цели, формулирана е работна хипотеза и накратко е резюмирано съдържанието на отделните глави.

В първа глава, озаглавена „Основни прозодични понятия“, се дефинира понятийният апарат, необходим за описание и изследване на ударението като основен елемент на прозодичната система на езика. Още от самото начало авторката умело насочва вниманието към нееднозначната употреба на термините „ударение“ и „акцент“ във фонетичната научна литература и ясно дефинира начина, по който те ще бъдат използвани в работата ѝ, като ги приема за синоними. Отделено е място на организацията на лингвистичните единици в рамките на прозодичната йерархия и най-вече на сричката като носител на ударението, разгледана е фонетичната и фонологична същност на речевия ритъм и на типологията на ритъма.

Втора глава фокусира вниманието върху фонетичните характеристики на ударението и неговото фонологично представяне в рамките на теоретични парадигми като структурализъм, генеративна фонология, метрична теория, теория на оптималността и др. Очевиден е стремежът на Б. Поповска да избере адекватен модерен изследователски подход към обекта на изследване. Онова, което според мен би направило тази глава (а и цялата теоретична част на дисертацията) още по-убедителна, е добавяне на критичната гледна точка на авторката на дисертационния труд.

В трета глава са представени фонетичните, фонологичните и позиционните характеристики и функциите на българското ударение, а четвърта глава е посветена на характеристиките на английското ударение. Решението на авторката да фокусира вниманието си върху изследвания на английското ударение от 90-те години насам е до голяма степен оправдано, тъй като англоезичната литература изобилства от разработки в тази област. От друга страна, това я е накарало да пренебрегне смятаната за „класика“ монография на Фъдж (1984), която е спомената само в 2-3 изречения (стр. 54).

Глава пета съсредоточава вниманието върху ударението в сложни съществителни и фрази, образувани по модела прилагателно + съществително име в английски и български език. Раздел 5.2 е посветен на акцентните модели на сложните съществителни в двата езика, а

раздел 5.3 – на фразовото ударение. Описанието на акцентуването е детайлно, но в него сравнително малко място е отредено на съпоставителния елемент, чрез който да се очертаят най-съществените различия между английски и български и на тази основа да се формулират очаквания за трудности и грешки на българи, които изучават английски език като чужд.

В глава шеста от дисертацията е представен експеримент, който се състои от 2 части, структурирани и проведени по единна методика. Първата част има за цел да изследва акцентуването на сложни съществителни и фрази в български. Във втората част аналогична методика се използва за събиране на данни за акцентните модели, използвани от българи, изучаващи английски език. И двете части на експеримента включват задачи както за продукцията, така и за перцепцията. Експериментът е планиран и проведен много прецизно, като се започне от подбора на езиков материал (в това число и на дистрактори), изготвянето на единни инструкции за говорителите и слушателите, обработката на резултатите и т.н. За говорители е подбрана хомогенна група от 16 студенти – филолози, а за слушатели – хомогенна група от специалисти – англицисти (практиката показва, че неспециалисти обикновено се справят трудно със задачи, свързани с перцепцията на ударение). Обобщените резултати показват, че както жените, така и мъжете – четци, които участват в експеримента, използват в над 75% от случаите акцентните модели на сложни съществителни, така както те са описани в българската научна литература. Това потвърждава хипотезата на авторката. Резултатите за фразовото ударение обаче са доста по-разнородни и по-скоро говорят за липса на системно следван модел. Тук като съществен приносен момент на работата следва да се посочи, че за първи път се привеждат системно събрани експериментални данни за мястото на ударението в изследваните словни и фразови модели в български език.

Въпрос към докторантката: Какво би могло да бъде обяснението за различните резултати, получени за групата на мъжете и тази на жените по отношение на мястото на фразовото ударение в изследваните български фрази (стр. 88)?

Участниците във втората част на експеримента (за английски език) са същите като в частта за български език. Това е много важен детайл, чрез който се осигурява съпоставимост на резултатите за двата езика. При резултатите за английски език прави впечатление, че високочестотни и сравнително добре познати сложни съществителни като *blackboard*, *sweet-heart* и *greenhouse* са чути като произнесени с правилно ударение само в около 60% от случаите. Обобщените резултати за начина, по който българи акцентуват английски сложни съществителни и фрази от типа прилагателно + съществително показват, че българите следват английския акцентен модел за сложни съществителни в около $\frac{3}{4}$ от случаите, макар че има и

изключения, някои от които Б. Поповска умело обяснява с ниската честотност на съответните лексикални единици. Картината при фразовото ударение и тук е доста по-разнообразна, което авторката обяснява с ред причини, между които недостатъчно внимание към проблема при преподаването, влияние на некоректни източници и др. Според мен би било интересно да се добавят коментари относно възможната роля на интерференцията на родния език, особено по отношение на поставянето на фразовото ударение в чуждия език.

В последната седма глава от работата със средствата на акустичния анализ се търсят допълнителни данни с цел обяснение на получените експериментални резултати и валидиране на фонологичните правила за акцентуване на избрания модел сложни думи и фрази в двата езика. Въведени са основни акустични термини и понятия, но според мене някои от тях не са необходими за целите на изследването или са общоизвестни и не би следвало да им се отделя специално внимание в един дисертационен труд. Като пропуск тук отчитам отделянето само на едно единствено изречение на изследванията на Д. Фрай (стр. 117), които са основополагащи в изучаването на акустичните корелати на ударението в английски език.

Акустичните анализи са направени с помощта на програмата *Speech Analyzer*. Резултатите от анализите водят авторката до интересни наблюдения и изводи, най-вече по отношение на връзката между дължината и тембъра на гласните и ролята им за перцепцията на ударение. Не мога обаче да се съглася с някои от коментарите за съвпадение на мелодичните криви на сложното съществително и на съответната фраза при двойки стимули като напр. *hotplate – hot plate* (стр. 133) или *черна земя - чернозем* (стр. 147), при които ясно се вижда наличието на тонален акцент (*pitch accent*) от типа !Н* върху ударената сричка на втория елемент на фразата. Всъщност, от показаните в глава 7 фигури, с които се илюстрират мелодични криви, тонален акцент от вида !Н* или Н* (може би) липсва само във фразата *велик ден*, което пък лесно може да бъде обяснено с влиянието на високочестотното сложно съществително *Великден*. Последната част от глава 7 също е изключително интересна и новаторска и представлява проверка за наличието на изследваните в дисертацията правила в технологията TTS на Майкрософт. Тук на стр. 156-157, фиг. 37 се коментира наличието на пауза като показател за третиране на стимула като съставен от две отделни думи. Всъщност прекъсването на мелодичната крива се дължи на беззвучната съгласна /к/ в *darkroom – dark room*.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Основният принос на дисертацията се състои в това, че за първи път са изследвани акцентните модели в сложни думи и фрази от вида прилагателно + съществително в български и в английския език на българи, изучаващи езика като чужд (формулировката на този безспорно оригинален принос на работата се нуждае от прецизиране – стр. 163 от дисертацията и стр. 33 от автореферата). Приемам също така формулираните от дисертантката приноси, свързани с ролята на тембъра на гласните като надежден корелат на ударението, като отново бих предложила да се добави уточнението, че става дума за английски, изучаван като чужд език от българи.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантката е представила общо 4 статии, чрез които е публикувана основната част от дисертацията. Една от публикациите е в съавторство. Две от публикациите представят експеримента за продукция и перцепция, описан в глава 6 от работата. Три от статиите са публикувани в издания на Филологическия факултет на ПУ и една – в сборник с доклади от конференция.

9. Лично участие на докторантката

Литературният обзор, подготовката, провеждането, обобщаването на резултатите от изследванията в дисертацията, както и формулираните приноси и цялостното написване и оформление на дисертационния труд са лична заслуга на Бистра Поповска, както това е заявено от нея и в приложената декларация.

10. Автореферат

Авторефератът е изготвен според изискванията и отразява пълно и точно структурата, съдържанието и основните резултати от научното изследване, представено в дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

Критичните ми бележки и препоръки към работата са отразени в коментарите по т. 4 и т. 6 по-горе.

12. Лични впечатления

Бистра Поповска е ерудиран и изключително работлив изследовател. Тя е отворена за нови идеи и непрекъснато се стреми към разширяване на своя научен кръгозор. Пожелавам ѝ

повече увереност в собствените сили, за да може в бъдеще още по-категорично да заявява своята научна позиция.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Препоръчвам на Б. Поповска да продължи работата по акустичния анализ на стимулите с цел да може да стигне до по-надеждни изводи и обобщения, както и да публикува резултатите от анализа.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторантката Бистра Димитрова Поповска притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност „Германски езици: английски език“, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Бистра Димитрова Поповска в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1 Филология, докторска програма „Германски езици: английски език“.

15.11.2020 г.

Рецензент:

(доц. д-р Снежина Димитрова)